

SEDAMDESET GODINA OSJEČKOG ZBORNIKA (1942. - 2012.)

Hrvoje Pavić

Ove godine navršava se sedamdeset godina otkako je tadašnji ravnatelj osječkog muzeja (danas Muzej Slavonije u Osijeku) dr. Josip Bösendorfer pokrenuo *Osječki zbornik*, kao glasilo osječkog muzeja (Grubišić, 2004: 121). Osječki muzej osnovan je 1877. godine na poticaj sakupljača starina i veletrgovca Franje Sedlakovića. On je gradu Osijeku darovao svoju zbirku numizmata, medalja i numizmatičke stručne literature uz uvjet da osječko gradsko poglavarstvo osnuje *Muzej slobodnog i kraljevskog grada Osijeka*. Sedlaković je uvjetovao da se predmeti ne smiju otuđiti, već se moraju prikladno pohraniti i omogućiti i stručnjacima i građanima na pristup i proučavanje (Vinaj, 2004: 269). Muzej je smješten u jednu prostoriju gradske vijećnice, gdje se i danas nalazi. Muzej nije imao stalne prostorije sve do Drugog svjetskog rata te se često selio. Mijenjanje adresa kočilo je daljnji razvoj muzeja te se dugogodišnji kustos Vjekoslav Celestin često žalio gradu na teške uvjete u kojima je Muzej djelovao od osnutka do početka Drugog svjetskog rata. Rezultat teškog stanja osječkog muzeja bilo je osnivanje *Arheološkog kluba Mursa* 1933. godine. *Valjani ljubitelji starina, poklonici i štovatelji umjetnosti, njegovatelji i nastavljači tradicije sakupili su se tridesetih godina i osnovali društvo kojemu je cilj pomaganje Muzeja, sakupljanje muzealija i istraživanje povijesti grada* (Vinaj, 2004: 269). Djelovanje kluba rezultiralo je otvaranjem novog postava Muzeja. Muzej je od 1933. godine bio smješten u deset prostorija na Mažuranićevom vijencu.

Kao svojevrsnu preteču Osječkog zbornika, godine 1936. Arheološki klub *Mursa* izdao je *Zbornik Arheološkog kluba Mursa*. To je bilo glasilo Osječana koji su godinama djelovali izvan Muzeja, podupirući i pomažući njegovu djelatnost. *Publikacija je ovo na 70 stranica velikog formata s ukupno 13 znanstvenih članaka, te u prilogu – Listku dvadesetak povijesno – kulturni zabilješki, s brojnim ilustracijama*. Arheološki klub *Mursa* od 1937. godine djeluje pod imenom *Društvo prijatelja starina Mursa*.

U lipnju 1941. godine ravnateljem Muzeja postao je dr. Josip Bösendorfer, umirovljeni ravnatelj Realne gimnazije, *poznati i priznati povjesničar*. Upravljao je Muzejom u teškim ratnim vremenima i pokušao prikupiti kulturno – povijesni materijal koji je konfisciran srpskim i židovskim obiteljima. Uspio je uvjeriti gradsku općinu da *Gradski muzej* preda u vlasništvo države. Od tada je Muzej djelovao pod imenom *Hrvatski državni muzej u Osijeku*. Tim činom Muzej je zaštićen od njemačkih fašista, koji bi ga inače proglasili njemačkim gradskim muzejom i muzejske predmete prenijeli u Njemačku.

U teškim ratnim uvjetima dr. Josip Bösendorfer uredio je i izdao *prvi znanstveni prinesak stručnjaka Muzeja i njegovih vanjskih stalnih suradnika*. Prvi broj *Osječkog zbornika* izašao je 1942. godine (Vinaj, 2004: 270). U Hrvatskom listu 28. ožujka 1943. godine objavljen je prikaz Osječkog zbornika, navodi se da prvi broj obuhvaća 90 stranica iz povijesti Osijeka. U prvom broju autori su bili

dr. Josip Bösendorfer, prof. Ivan Medved, dr. Kamilo Firinger i Otto Schweitzer (Vinaj, 2004: 271). *Prepoznajući potrebu pisanom riječju obznaniti visoke domete vlastite kulturne baštine, pojavivši se kao svojevrsni nastavak „Zbornika arheološkog kluba Mursa“ u sljedećim će brojevima Osječki zbornik podastrijeti raznovrsnije teme većeg broja suradnika*. Osječki zbornik br. 1.

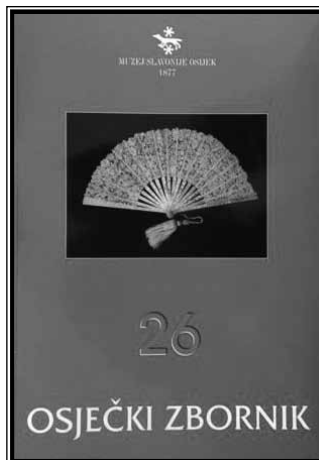
Novi broj Osječkog zbornika 2–3 pripreman je 6 godina, prikupljene radove, u travnju 1948. godine, dr. Josip Bösendorfer poslao je na cenzuru tj. na recenziju Ministarstvu prosvjete NR Hrvatske. Nakon tri mjeseca stiglo je rješenje koje je zabranilo tisak Zbornika, jer se u većini radova nije odrazilo napredna nauka ni u samom materijalu ni u metodama, to se pogotovo odnosilo na priloge povijesnog karaktera. Navedena je opaska, kako u rujnu 1948. godine izlazi prvi broj *Historijskog časopisa* (danas *Historijski zbornik*) koji će kao centralni list obuhvaćati i priloge muzejskih radnika, pa se preporuča slanje priloga za taj časopis (Grubišić, 2004: 121). Bösendorfer je rukopise podnio Ministarstvu na ponovnu recenziju. Nakon problema u studenom 1948. godine pismeno je potvrđeno da se

Zbornik može tiskati. Zbornik je tiskan početkom 1949. godine, no to je bio uvod u probleme koju su tek slijedili. Beogradska *Borba* u broju od 17. travnja 1949. godine objavila je članak pod naslovom *Zbornik gluposti, nenaučnosti i neprijateljskih ispada*, tim člankom započeo je politički progon Osječkog zbornika. Članci koji su prouzročili problem bili su *Pravoslavni element kao sekundarni faktor u oblikovanju građanskog staleža u Osijeku* autora dr. Josipa Bösendorfera, te *Gramatika ili lingvistika? (Iz bibliografije do godine 1943. o pitanju, može li školska mladež naučiti pismenost gramatika ili lingvistika)* autora Ivana Medveda. Činjenica da je prvi broj izašao 1942. godine, za *Borbu* je bio dokaz ustaštva. Bösendorferov članak koji je, prema *Borbi*, *propagirao rasnu mržnju i šovinizam* bio je pravi uzrok napada. Najveći problem za *Borbu* bio je Bösendorferov pokušaj utvrđivanja koje su osječke obitelji bile ili mogle biti cincarskog podrijetla. Za *Borbu* je to značilo *povamipirenje fašistčko – ustaške teze po kojoj srpska buržoazija vodi podrijetlo od Cincara*. (Grubišić, 2004: 123)

Borba u zaključku navodi da Ministarstvo i Gradski narodni odbor Osijeka nisu dovoljno vodili računa o borbi protiv neprijatelja. Gradski narodni odbor za grad Osijek promptno je reagirao, dan nakon izlaska članka naredio je zapljenu svih primjeraka časopisa. Ministarstvo je četiri dana nakon objave članka dalo otkaz dr. Josipu Bösendorferu i prof. Ivanu Medvedu. Nakon zapljene u Muzej su stizali dopisi uvaženih osoba, poput Gustava Krkleca i Viktora Novaka, koji su tražili da im se pošalje primjerak *Zbornika*. U sudskom postupku koji je uslijedio 1951. godine, *Javno tužilaštvo Osijeka* podnosi prijedlog protiv dr. Josipa

Osječki zbornik br. 1.

Osječki zbornik br. 26.

Bösendorfera i Ivana Medveda te traži zabranu umnožavanja i prodavanja *Osječkog zbornika br. II.-III.* zbog rečenica u Bösendorferovom radu *Pravoslavni element kao sekundarni faktor u oblikovanju građanskog staleža u Osijeku*, koje izazivaju nacionalnu i vjersku nejednakost, mržnju i razdor (Grubišić, 2004: 124). Povjesničar dr. Josip Bösendorfer (1876.-1955.) pokretač i urednik *Osječkog zbornika*

U obrazloženju presude Kotarski sud navodi kako Bösendorferov način pisanja, bez obzira na točnost podataka, izaziva nacionalnu netrepeljivost i razdor jer daje pravoslavnom elementu, u koji ubraja i Srbe, drugorazredni značaj u društvu. Muzej Slavonije žalio se na presudu, Bösendorfer je u žalbi istaknuo da su rad imali prilike znanstveno ocijeniti predstavnici Srpske akademije nauka, Ministarstva prosvjete i Muzeja Srba u Hrvatskoj, no to nisu učinili, te je Bösendorfer napadnut po političkoj osnovi. Vrhovni je sud zaključio da prvostupajski sud nije pravilno postupio. Prihvatio je žalbu Muzeja Slavonije te su se dr. Josip Bösendorfer i prof. Ivan Medved nastavili baviti znanstvenim radom u mirovini (Grubišić, 2004: 125).

U tom dvobroju *Zbornika* iz 1948. godine objavljeni su također i radovi Hilde Hećej, dr. Danice Pinterović, Ote Švajcera i dr. Kamila Firingera. U tom broju *Zbornika* objavljena je vijest o osnovanju *Državne arhivske ustanove u Osijeku i Galerija slika*. Dr. Josip Bösendorfer, pokretanjem *Osječkog zbornika*, zacrtao je osnovne smjernice istraživačkog i sakupljačkog djelovanja Muzeja. Redakcijski odbor, na čelu s dr. Danicom Pinterović, nastavio je Bösendorferovu priređivačku politiku te je *Osječki zbornik* postao središnji stručni časopis triju osječkih kulturnih ustanova: Arhiva, Galerija i Muzeja.

Osječki zbornik 50-ih godina dobiva nove autore, a to su novi djelatnici Muzeja: povjesničar Ive Mažuran, konzervator Blaž Misita – Katušić, etnologinja Zdenka Lechner, knjižničarka Marija Malbaša, a odjel NOB-a vodi Emil Spajić. Stručno pojačanje i pomlađivanje može se primijetiti i na stranicama *Zbornika*, koji je u četvrtom broju obilovao raznolikim temama koje su potvrđene istraživanjima. Četvrti broj *Osječkog zbornika* izašao je 1954. godine, a za razliku od prethodnog dvobroja izvrsno je primljen kod stručne i znanstvene javnosti te se od 1954. godine uvriježila međuknjižnična razmjena sa srodnim institucijama u zemlji i inozemstvu (Vinaj, 2004:272-3). Sljedeći, šesti broj *Zbornika*, posvećen je dr. Josipu Bösendorferu, povodom 80 godina života.

Sedmi broj posvećen je 80. godišnjici Muzeja, a vrlo je važan uvodni članak glavne urednice dr. Danice Pinterović *O razvoju osječkog muzeja*. U vrijeme njezinog uredništva profilirani su tematski dijelovi *Zbornika*: prapovijest, rimska arheologija, lokalna povijest, razdoblje NOB-a, likovni život, etnografija i osječka bibliografija. Posebno su zanimljivi podatci koji govore o razvoju Muzeja i pritoku nove građe jer preko njih možemo iščitati razvoj Muzeja i njegovih djelatnika. Osmi broj *Zbornika*, do tada opsegom najveći, (375 stranica), objavljen je 1962. godine. Ravnateljica dr. Danica Pinterović, odlazi u mirovinu 1961. godine, na mjestu ravnatelja nasljeđuje je Emil Spajić. U ovom broju također je izražena suradnja djelatnika svih osječkih kulturnih ustanova.

Dvobroj devet – deset iz 1965. godine posvećen je dvadesetogodišnjici oslobođenja Osijeka, u tom broju javljaju se novi kustosi Ida Horvat i Nikola Kosanović,

dok se iz priloga Marije Malbaše može saznati da je u razdoblju između 1958. i 1965. godine međuknjižnična razmjena obavljena s 224 ustanove u zemlji i inozemstvu. Prigodom devedesete obljetnice Muzeja tiskan je jedanaesti broj *Osječkog zbornika*. Muzejska knjižnica je pomoću međuknjižnične razmjene i darova izrasla u najveću znanstvenu knjižnicu u Slavoniju za skup društvenih znanosti (Vinaj, 2004: 274).

Broj dvanaest iz 1969. godine posvećen je održavanju *Međunarodnog znanstvenog skupa o Limesu* u Osijeku. U trinaestom broju iz 1971. godine najzastupljeniji su prilozi o antičkoj Mursi te se Marija Malbaša u osječkoj bibliografiji dotaknula osječkih tiskovina za razdoblje od

1967. do 1971. godine. Dvobroj četrnaest – petnaest iz 1973.- 1975. godine brojnošću priloga iz povijesti Osijeka nadilazi prethodna izdanja. *Osječki zbornik* broj šesnaest za 1977. godinu posvećen je stotoj godišnjici Muzeja Slavonije (1877. – 1977.), broj je posvećen i muzejskim djelatnicima koji su tijekom sto godina svojim djelovanjem učinili da Muzej dosegne zavidnu stručnu i znanstvenu razinu (Vinaj, 2004: 274-275). Povodom stote obljetnice Muzeja priređen je znanstveni skup, a naslovnica *Zbornika* otisnuta je zlatotiskom.

Osječki zbornik broj sedamnaest iz 1979. godine donio je dio radova sa Znanstvenog skupa posvećenog stotoj godišnjici Muzeja, a autorski su zastupljena značajna stručna imena. Dvobroj osamnaest – devetnaest iz 1987. godine obilježio je stotinu i deset godina Muzeja Slavonije i četrdeset i pet godina *Osječkog zbornika*. Uredništvo nastoji privući što veći broj vanjskih suradnika, te prvi

put uvodi recenzente. Broj 20 izašao je 1989. godine, a glavni urednik bio je Živko Sekulić.

Zbornik broj 21 izašao je za 1991. godinu, a tiskan je tek 1994./95. godine, a promjene koje su se dogodile između tiskanja dvaju brojeva odrazile su se i na promjene u stručnom i grafičkom smislu. Dvobroj 22 – 23 objavljen je 1997. godine, raznolikosti broja pridonijeli su autori kojih je u ovom broju bilo 28, od toga polovica vanjskih suradnika. *Namjera Uredništva bila je pridobiti, uz domaće i brojne vanjske suradnike koji će odgovoriti na temu – Osijeka, te Slavonije i Baranje*. Od ovog broja uvedeno je obvezno recenziranje članaka.

Sljedeći dvobroj 24-25 objavljen je 2000. godine, a glavni urednik bio je Mladen Radić. *Osječki zbornik* br. 26. *Osječki zbornik* broj 26. objavljen je 2002. godine, uz sudjelovanje domaćih – muzejskih i vanjskih stručnjaka (Vinaj, 2004: 278). U broju 27, objavljenom 2004. godine također su zastupljeni muzejski stručnjaci i suradnici sa srodnih institucija. *Osječki zbornik* broj 28 objavljen je 2007. godine, a sljedeći 29. broj objavljen je 2010. godine, a u tom je broju autorski ponajviše zastupljen dr. sc. Ive Mažuran. U tom broju objavio je važne izvore za povijest Osijeka i Slavonije. Jubilarni, 30. broj *Osječkog zbornika*, tiskan je početkom 2012. godine, no nije predstavljen do sredine studenog 2012. godine.

Literatura

1. Grubišić, Ante, 2004., O jednoj zabrani „Osječkog zbornika“, Muzej Slavonije Osijek, br. 27, str. 121.-126.
2. Vinaj, Marina, 2004., Šest desetljeća „Osječkog zbornika“, Muzej Slavonije, br. 27, str. 269.-280.
3. Osječki zbornik 27, 2004., Muzej Slavonije Osijek
4. Osječki zbornik 28, 2007., Muzej Slavonije Osijek
5. Osječki zbornik 29, 2010., Muzej Slavonije Osijek

Povjesničar dr. Josip Bösendorfer (1876.-1955), pokretač i urednik *Osječkog zbornika*